

## 1800 Fersdalen inn i verdenslitteraturen

Nord av Meråker ligger innsjøene Fundsjøen og Feren, som enkelte lokalhistorikere også har kalt for trøndelags akilles med tanke på Armfeldts felttog og andre innfall fra øst. Her danner Fersdalen en vakker kile mellom Blåstøyten og Blåbergan. Fersdalen har på sin måte skrevet seg inn i verdenslitteraturen gjennom å ha fostret gener som i etterledd skulle dyrke frem og påvirke et par av litteraturens mest kjente personligheter, både direkte og som rollefigur.

I 1800 herjer en P.Stalin stygt i Fersdalen gjennom sine ”stalinistiske” metoder. Dette var nok ingen forløper til den virkelige Stalin, men på sin måte stod han i folkets underbevissthet ikke noe tilbake for den Josef vi kjenner fra vår tid. Vår mann denne gangen, er Peter Stalin, født i Åre den 2.september 1753. I 1787 befinner han seg i Trondheim som fremgangsrik forretningsmann, særlig i trelast. Denne næringen skulle få en kolossal vekst for 200 år siden som et resultat av Napoleonskrigene. Den 3.mai 1800 fikk Stalin sammen med sin kompanjong, Mons Lie – skjøte på halve delen av Feren allmenning og den 4.desember samme år klarte han å få bevilling på sagbruk i Langsåa. Noen år senere fikk Peter Stalin skjøte av sin kompanjong på hans part i allmenningen for 5000 rdlr. I 1801 bygde Stalin hus (Villa Sorgenfri) på Langsåvollen.



Langsåvoll, foto: Bjørn R.Krogstad

I forbindelse med sagbruket bygget Stalin og Lie en større dam som det visstnok fortsatt er merker etter. Dermed begynte på en måte en storhetstid i Fersdalen. Men samtidig startet Stalin sin edderkoppvirksomhet. Han spant et nett av fristelser for oppsitterne rundt Feren. De fikk alle arbeid hos ham, likeså organiserte han en handel – et slags monopol hvor arbeiderne kunne ”kjøpe” tobakk, mjøl, salt o.l. Peter Stalin likviderte arbeidslønna med varer, slik at arbeiderne lett kom i gjeld til sin arbeidsgiver. Som pant , og i god tro - deponerte fjellbøndene sine bevillingssedler. I tradisjonsfortellingen het det seg at Stalin trakkaserte og berøvet oppsitterne en stor del av de rettigheter de en gang var innrømmet. Med sin ”stalinistiske” politikk klarte storkaren i Villa Sorgenfri på Langsåvollen å overta hele dalføret, samt presse på flukt de som ikke klarte å oppfylle hans harde betingelser.

En av bureiserfamiliene som måtte forlate sitt hjem på Sulåmoen på grunn av Peter Stalin – og flykte over fjellet til Sul, var familien til Ola Torsteinsen Gudå, døpt 18.juni 1755, døde 20.oktober 1816. Han ble i 1784 gift med Sara Halvorsdatter Kirkeby. De hadde 8 barn. Blant disse var han Halvor, kalt ”litj Halvar” (Halvor Olsen Sulaamoen). Han ble døpt den 5.juli 1789. Denne unggutten var en fingernem herremann, som livnærte seg som musiker og som bygdaskredder. For Halvor skulle barndomsminnene få dramatiske konsekvenser. Han var nok ikke alene om å bli satt bort (tatt fra familien), ei heller den eneste som av og til måtte livnære seg ved kun å spise kvæ i skogen. Men han ble den som ikke klarte å leve under det ”stalinistiske” styret i bygda. Sinne og frustrasjon bygde seg opp, og i juni 1811, mens Peter Stalin lå syk i Villa Sorgenfri, tente Litj-Halvar på sagbruket – visstnok etter en viss oppmuntring fra Guttorm Stor-Krogstad og enken Elisabet Hansdatter Øyen. Den svært syke Peter Stalin døde kun noen dager etterpå, den 21.juni 1811, og ble begravd på Gudå kirkegård.

Mer om hva, hvem, hvorfor og hvordan skal vi la ligge denne gangen, men "saken" endte i at Litj-Halvar ble anklaget for mordbrann og dømt til halshugging. Sitat fra justisprotokoll autorisert den 16.mars 1812: "...tiltalte Arrestant Halvor Olsen Sulaamoen bør halshugges med Øxe, og Legemet lægges paa Steile, samt Hovedet at sættes paa en Stage..." (sitat slutt). Dommen ble ikke fullbyrdet, men omgjort til 11 års tukthus. I ministerialbok fra Stjørdalens Prestegjeld står følgende: "6/9 1823: Havor Olssen Suhlaamoen tilbake fra Tugthuset i Trondhjem". Litj-Halvar døde i 1864.



Peter Stalin giftet seg med Rebekka Dortha Greve. De fikk en datter som ble født i Åre i 1793, mens Stalin trolig bodde i Trondheim. Stalins datter gifter seg i 1812 med Laurits Hansen Müller. Dette paret skjenker Stalin hele 8 barnebarn. Blant de var Anna, senere gift med Morten Smith Petersen fra Stavanger - som ble fogd i Steinkjer. Barnebarnet Anna blir så mor til Laura Petersen i 1849 mens familien bodde i Tromsø. Familien bodde senere på gården Lø i Sparbu. Og det er dette oldebarnet til Peter Stalin som skal knytte bånd mellom verdenslitteraturen og fjellbygda Meråker. Det heter seg at Laura Petersen ikke var blant de som lekte mest, men leste desto mer. Hun var preget av sin meget strengt religiøse mor. Samtidig var det nok krefter og gener som innvarslet sterk selvstendighet og egendominans, trolig ispedd oldefarens stahet og kynisme. Og opp i alt dette voks det frem en ivrig feminist grunnet Henrik Ibsen roman "Brand" som kom i 1866. Den fikk en voldsom oppmerksomhet i kondisjonerte kretser, og Laura var blant dem som reagerte sterkt på boka. Hun satte seg ned og skrev en alternativ roman: "Brands døtre – et livsbillede av Lill" – og fikk den utgitt på Cappelens Forlag i 1869. Hun opprettet også kontakt med Ibsen og i de følgende år møtte hun ham ofte, i Tyskland og i København.

I 1873 giftet Laura seg med den danske adjunkten, Victor Kieler. De slo seg ned i Danmark. Hun bodde aldri mer i Norge. Hun fortsatte å skrive, også for å spe på deres anstrengte økonomi. Da Victor i 1876 fikk tuberkulose og ble anbefalt opphold i Syden, fikk de problemer. De hadde ikke råd, men da Viktor bare ble dårligere besluttet Laura i desperasjon å låne penger til turen. Hun tok opp flere lån, med venner som kausjonister og uten at mannen visste noe om dette. Da en av lånegiverne krevde lånet tilbake, forsøkte Laura å forfalske en veksel og alt kom for dagen. Hun var da gravid med sitt andre barn, og kom i ubalanse av det hele. Hun brøt sammen, ble erklært sinnssyk og plassert på asyl i en måned. Viktor separerte seg fra henne og hun ble fratatt barna. Hun ble stemplet som løgnerske og bedragerske både i Hillerød der de bodde, og i vide kretser omkring. Laura var da 29 år og året var 1878.



Laura Kieler (fra boka til Odd Birger Grønli)

Laura fortalte i all fortrolighet Ibsens kone Suzannah om lånene. Ibsen forsøkte å få henne til å si det til sin mann, men hun nektet. Laura tryglet sin mann om å ta henne tilbake, hvilket han også gjorde. Men separasjonen (på den tiden en uvanlig handling) og begivenhetene rundt Lauras liv, la grunnlaget for Ibsens meget berømte stykke: "Et dukkehjem", hvor Laura ble brukt som rollemodell for den berømte Nora. "Et Dukkehjem" ble utgitt 4. desember 1879 og ble

øyeblikkelig en suksess, grensesprengende som det var. Laura Kieler fortsatte sin skriving og ble en anerkjent, om ikke berømt forfatter. Hun skrev 25 bøker, skuespill og litterære artikler. Hun skrev for aviser i København. Sakte, men sikkert klarte hun også å tilbakebetale gjelden hun hadde. Men hun klarte aldri å komme unna Nora-skikkelsen, den hang ved henne hele livet. Hun likte det ikke. Da skuespillet hennes, ”Mænd af ære”, kom ut, ble hele hennes fortid som ble avslørt i ”Et Dukkehjem”, brukt mot henne. Hun forsøkte å få Ibsen til å støtte seg, som en slags oppreisning, men Ibsen valgte å holde seg taus. Etter dette møttes de aldri mer. Laura dukket ikke en gang opp til Ibsens syttiårsdag, selv om hun var invitert. Laura Kiler og hennes mann ble boende i Danmark, der hun døde i Aalsgaard i 1932, 83 år gammel – som ”Nora” med aner til Fersdalen.

Men Fersdalens litterære vugge slutter ikke med dette. Vi vender tilbake til Peter Stalin. Som nevnt hadde han en kompanjong, Mons Lie – født i Ålen i Gauldal i 1757, døde i 1827. Han er nevnt som prokurator i Stjørdalsboka, mens enkelte bibliografier omtaler han senere som politimester i Trondheim. Lite skulle denne Mons Lie ane, på linje med Peter Stalin, der de bygget sagbruk og demning sammen inne i Fersdalen, at de begge to skulle bli oldefedre til to berømtheter innen verdenslitteraturen. Mons Lie er nemlig oldefar til forfatteren Jonas Lie – en av de såkalte ”fire store” (Bjørnson, Ibsen, Kielland og Lie). Jonas Lie ble født på Øvre Eiker i 1833, og døde den 5. juli 1908 på Fleskum gård ved Sandvika i Bærum. Mesteparten av sin barndom bodde Jonas Lie i Tromsø, hvor faren var fogd.

Hva slags yrke hadde far til Laura ? – Helt rett: fogd !! Og Laura hadde også store deler av sin barndom i Tromsø.



Jonas Lie

Og for de som kjenner til livet til den berømte Jonas Lie, så vet en at han gikk konkurs mens han bodde på Kongsvinger og praktiserte som sakfører (jurist), - altså før han ble forfatter. Han forviklet seg inn i økonomiske spekulasjoner tilknyttet trelastindustrien. Hva gjorde hans oldefar i Fersdalen ? Nettopp: økonomiske spekulasjoner tilknyttet tømmervirksomhet. Så var det vel det her med ”...eplet som ikke faller langt fra stammen...”

Og tilbake ligger fortsatt Fersdalen der. Denne vakre perlen – vel uvitende om at nettopp dette dalføret - i overført betydning gjennom nedarvede gener - har påvirket og inspirert to av verdens mest betydelige forfattere: Henrik Ibsen og Jonas Lie. Og når vi så i tillegg vet at vår store barndomshelt, Helge Ingstad - på sitt vis kan knyttes til Meråker, - er det vel ikke mer å si.

